

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**Кафедра загальної екології, радіобіології та безпеки
життєдіяльності**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**до написання та захисту курсових робіт
з дисципліни „Загальна екологія”**

Київ - 2023

УДК 504 (0.72)

Бондарь В.І., Ракоїд О.О. Методичні рекомендації до написання та захисту курсових робіт з дисципліни „Загальна екологія”. Київ: НУБіП, 2023. 35 с.

Упорядники:

Бондарь В.І., доцент кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності НУБіП України, кандидат сільськогосподарських наук;

Ракоїд О.О., доцент кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності НУБіП України, кандидат сільськогосподарських наук.

Рецензенти:

Наумовська О.І., завідувач кафедри екології агросфери та екологічного контролю НУБіП України, кандидат сільськогосподарських наук

Кудрявицька А.М., доцент кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності НУБіП України, кандидат сільськогосподарських наук

*Рекомендовано до видання вченою радою факультету захисту рослин,
біотехнологій та екології
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол № 9 від 24 травня 2023 р.).*

Методичні рекомендації містять алгоритм виконання та вимоги до оформлення курсової роботи з дисципліни «Загальна екологія» для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 101 «Екологія». В рекомендаціях наведено структуру курсової роботи та поради щодо її поетапного виконання. Розглянуті також різні варіанти посилань на літературні джерела та внесення їх в список використаної літератури.

© Бондарь В.І., Ракоїд О.О. 2023

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ	4
1 Рекомендації щодо організації роботи	6
2 Орієнтовний перелік тем курсових робіт	8
3 Робота з літературою та аналіз літературних джерел	10
4 Загальні вимоги до структури курсової роботи	12
5 Основні вимоги до змісту окремих розділів курсової роботи	13
5.1 Титульний аркуш	13
5.2 Вступ	14
5.3 Основна частина	14
5.4 Висновки	15
6 Вимоги до оформлення курсової роботи	15
6.1 Оформлення тексту курсової роботи	15
6.2 Виклад тексту курсової роботи	16
6.3 Оформлення таблиць	17
6.4 Оформлення ілюстрацій	17
6.5 Оформлення розрахунків	18
6.6 Оформлення бібліографічного опису у списку джерел	19
7 Порядок захисту курсової роботи	19
8 Критерії оцінювання курсової роботи	21
Список посилань	25
Додатки	27

Вступ

У системі професійної підготовки майбутніх бакалаврів з екології значне місце займає підготовка та захист курсових робіт з дисципліни «Загальна екологія». Освітня компонента «Загальна екологія» є обов'язковою в циклі дисциплін професійної підготовки освітньо-професійної програми «Екологія» першого (бакалаврського) рівня підготовки зі спеціальності 101 «Екологія».

Метою вивчення освітньої компоненти «Загальна екологія» є ознайомлення студентів з основними положеннями екологічної науки, а саме: вченням про біосферу та екосистеми, проблемою джерел та потоків енергії в екосистемах, закономірностями дії екологічних факторів. У курсі передбачається також вивчення біотичних взаємовідносин між окремими організмами та їх популяціями.

Завдання вивчення дисципліни: розкрити предмет і методи екологічної науки, означити місце екології в системі біологічних та інших природничих дисциплін, висвітлити її засади; дати системні знання з основних розділів дисципліни, спираючись на сучасні досягнення екологічної науки; сприяти формуванню науково-обґрунтованого екологічного світогляду майбутніх екологів.

Курсова робота з загальної екології є індивідуальною письмовою роботою виробничо-дослідницького характеру, в якій узагальнюється стан питань, актуальний для відповідної галузі екологічної науки, що має практичне значення. При виборі теми рекомендується враховувати власні наукові інтереси, професійну орієнтацію на певний напрям екологічної діяльності, наявність достатньої кількості літературних джерел тощо (бажано прив'язаної до теми майбутньої випускної кваліфікаційної роботи бакалавра):

- вибирається об'єкт досліджень;
- розробляється програма і методика екологічних досліджень;
- забезпечуються спостереження за об'єктами досліджень з метою отримання, обробки і аналізу інформації;
- виконується аналіз отриманої інформації, визначається стан довілля і надаються рекомендації щодо його поліпшення.

Виконання курсової роботи дає можливість студентам більш глибоко оволодіти основними теоретичними знаннями з дисципліни, отримати практичні уміння і навички.

Курсова робота є самостійною творчою роботою здобувача вищої освіти. Метою курсової роботи є формування навиків роботи з навчальною і науковою літературою, проведення літературного пошуку, навиків реферування, вміння робити аналіз, узагальнення, порівняння і висновки на

основі підбраного матеріалу, навиків роботи в аналітичній лабораторії (за потреби), оволодіння технікою виконання операцій в кількісному аналізі, вміння виконувати розрахунки за даними аналізу і проводити математичну обробку результатів експерименту.

Виконання курсової роботи є самостійним дослідженням студента, та виконується під керівництвом викладача, який надає допомогу у складанні плану та підборі літератури, консулює з важливих проблемних питань. Вихідними даними для курсової роботи є тема, дана викладачем, навчальні посібники, довідники, матеріали, які студенти зібрали при проходженні виробничої практики.

Підготовка та захист курсових робіт орієнтують студентів на залучення до самостійної пошукової та навчальної діяльності, готує їх до активного здобуття знань, формує навички наукового дослідження.

При виконанні курсової роботи здобувач вищої освіти поглиблює свої знання з екології, набуває практичних навичок при виконанні розрахункових робіт, знайомиться з різноманітною спеціальною літературою.

Працюючи над текстом роботи, студент вчиться послідовно та логічно формулювати свої думки, складати схеми, діаграми, графіки, таблиці, робити рисунки, аналізувати результати власних дослідів, статистично їх оформлювати, співставляти та порівнювати власні дані з відомими літературними, узагальнювати та робити висновки щодо наукового, теоретичного і практичного значення власних досліджень.

Дані методичні рекомендації містять відповіді на питання, які цікавлять студентів при підготовці курсової роботи з дисципліни «Загальна екологія».

1. Рекомендації щодо організації роботи

Орієнтовна тематика курсових робіт пропонуються студентам у відповідності до основних питань навчального курсу. Після обговорення тем, за участю студента, тема роботи може бути скорегована та затверджена на засіданні кафедри.

Враховуючи принципи студоцентризму, студент може пропонувати свою тему роботи, яка не входить в орієнтовний перелік, і після обговорення її з науковим керівником може бути затверджена.

Курсова робота повинна показати нові досягнення в сфері екологічних досліджень, переконливість та достовірність фактів та експериментальних даних, обґрунтованість висновків та узагальнень, коректність використання наукової літератури.

Студенту варто здобувати нові дані, нові факти, нові судження, вміти їх пояснювати та систематизувати. При виконанні роботи студент повинен виявити і показати свою ерудицію стосовно питання, яке розглядається. Вміти дати обґрунтування теми, викласти історію питання, оцінити дослідження, які проводились по даній темі раніше, проаналізувати літературні джерела.

За змістом курсова робота складається зі вступу, розрахункової частини, основної частини, висновків і переліку посилань (перелік використаних літературних джерел).

Теми курсових робіт пропонуються здобувачам вищої освіти у відповідності до основних питань навчального курсу.

Одна з головних вимог при виконанні курсової роботи – повне розкриття її теми. Тому після отримання теми, студент повинен з'ясувати, в якому напрямку необхідно проводити дослідження, які питання необхідно розкрити.

Відразу після вибору теми та ознайомлення з літературними та іншими джерелами студент повинен скласти план курсової роботи, викладаючи матеріал логічно та послідовно (див. табл. 1.1). Спочатку цей план буде попереднім, по мірі виконання роботи він буде уточнюватися. План треба обговорити спільно з керівником. Необхідно пам'ятати, що план є «каркасом» майбутньої роботи, запорукою її успіху.

Після опрацювання літературних джерел та написання плану роботи, можна приступати до написання роботи. Потрібно звернути увагу на стиль викладення матеріалу (логічність, послідовність, точність думок), грамотність (орфографію та стилістику), дотримання правил цитування та посилання на літературу.

Таблиця 1.1 – Орієнтовний календарний план виконання курсової роботи

№	Назва етапів курсової роботи	Строки виконання етапів роботи (тижні)	Примітки
	Вибір теми	1	
	Підбір матеріалу з обраної теми	2	
	Опрацювання літературних джерел	3-5	
	Проведення експериментальних досліджень чи виконання розрахунків за даними аналізу	2-8	
	Оформлення основної частини роботи	6-9	
	Оформлення реферату, вступу, висновків, переліку посилань	10	
	Виготовлення мультимедійної презентації	11	
	Підготовка до захисту та захист курсової роботи	12	

Важливо узгодити переходи від одного розділу до іншого: вони повинні об'єднуватися в єдине логічно зумовлене ціле. Визначається місце розташування таблиць, графіків, схем, діаграм, ілюстративного матеріалу.

Чорновий варіант курсової роботи необхідно показати керівникові і, отримавши його зауваження, врахувати їх та перейти до остаточного оформлення роботи.

Після рецензування роботи керівником студент повинен виправити виявлені помилки, доопрацювати матеріал. При позитивній оцінці доопрацьованої роботи керівник допускає курсову роботу до захисту.

Якщо зауваження невраховані і курсова робота написана всупереч вимогам методичних вказівок, рецензент обґрунтовує в рецензії своє рішення про недоцільність допуску роботи до захисту. Це означає для студента необхідність ще раз пройти всі етапи роботи і подати новий варіант. Тільки при виконанні вказаних вимог робота допускається до захисту.

Таким чином, основними етапами виконання курсової роботи є:

1. Виконання розрахункових завдань.

2. Вивчення літературних джерел по основній частині курсової роботи.
3. Оформлення основної частини курсової роботи.
4. Оформлення вступу, висновків, переліку посилань.
5. Здача на перевірку.
6. Захист курсової роботи за встановленим графіком.

Одна з головних вимог при виконанні курсової роботи – повне розкриття її теми. Тому після отримання теми, студент повинен з'ясувати, в якому напрямку необхідно проводити дослідження, які питання необхідно розкрити.

При підборі літератури необхідно уникати зайвого матеріалу, який має другорядне значення і без якого можна обійтися. Слід уникати зайвих відступів, дрібних, нетипових фактів, які відволікають від основних напрямків роботи.

2. Орієнтовний перелік тем курсових робіт

1. Антропогенний вплив на процеси кругообігу речовин у біосфері.
2. Вплив абіотичних факторів на життєдіяльність рослинних організмів (на прикладі рослин роду, виду...).
3. Вплив абіотичних факторів на життєдіяльність тваринних організмів (на конкретному прикладі).
4. Вплив антропогенного фактору на видову структуру фітоценозів.
5. Вплив антропогенного фактору на життєдіяльність організмів (на конкретному прикладі).
6. Вплив біотичних факторів на життєдіяльність організмів (на конкретному прикладі).
7. Вплив взаємодії екологічних факторів на життєдіяльність організмів (на конкретному прикладі).
8. Вплив екологічних факторів (біотичних, абіотичних, антропогенних) на стійкість біоти певної території України.
9. Вплив екологічних факторів на етологічну структуру популяцій (на конкретному прикладі).
10. Вплив екологічних факторів на популяційно-видовий склад зооценозів (на прикладі біогеоценозів конкретної області)
11. Вплив екологічних факторів на розподіл організмів у популяції (на конкретному прикладі).
12. Вплив екологічних факторів на стійкість біоти водної екосистеми (на прикладі долини річки ...).
13. Вплив екологічних факторів на стійкість біоти долини річок України (на прикладі річки...).

14. Вплив особливостей біоценозів річки на якість води (на прикладі конкретної річки).
15. Вплив особливостей біоценозів річки на якість води (на прикладі річки...).
16. Екологічна оцінка зміни фізико-хімічних показників водного середовища.
17. Екологічна оцінка зміни фізико-хімічних показників повітряного середовища.
18. Залежність динамічних показників популяції від екологічної толерантності організмів (на конкретному прикладі).
19. Оцінка впливу ксенобіотиків на адаптивні можливості організмів (на прикладі пестицидів).
20. Оцінка впливу ксенобіотиків на адаптивні можливості організмів (на прикладі радіонуклідів).
21. Оцінка впливу ксенобіотиків на адаптивні можливості організмів (на прикладі важких металів).
22. Оцінка впливу середовища на екосистему (на конкретному прикладі).
23. Оцінка стану природного середовища методом біоіндикації.
24. Практичне застосування законів продуктивності екологічних систем.
25. Реакція лишайників на підвищення техногенного впливу (на конкретному прикладі).
26. Роль живої речовини в забезпеченні стійкості біосфери.
27. Синекологічні наслідки антропогенного впливу на біотоп (на конкретному прикладі).
28. Синекологічні наслідки антропогенного впливу на біотоп (на прикладі екосистеми степу).
29. Синекологічні наслідки антропогенного впливу на біотоп (на прикладі екосистеми лісу).
30. Синекологічні наслідки антропогенного впливу на біотоп (на прикладі екосистеми болота).
31. Синекологічні наслідки впливу абіотичних факторів на біотоп (на конкретному прикладі).
32. Синекологічні наслідки впливу біотичних факторів на біотоп (на конкретному прикладі).

3. Робота з літературою та аналіз літературних джерел

Вивчення літератури необхідно починати з праць загального характеру, а потім від них переходити до спеціальних досліджень. Необхідно звернути увагу на загальні відомості про книгу (автора, видавництво, рік видання), ознайомитися з структурою, прочитати вступ.

При читанні відібраної літератури треба робити помітки, бажано на одному боці аркуша стандартного формату – це дає змогу надалі компонувати матеріал (при потребі їх можна розрізати) у будь-якому порядку. При роботі з джерелами, краще записати більше, тому що заздалегідь не завжди відомо, що з цього матеріалу може знадобитися. Необхідно записувати основні думки, положення, результати дослідження, окремі фрагменти, де сконцентрована основна думка (їх потім можна використати при цитуванні). Заповнювати аркуш при виконанні конспекту потрібно так, щоб зліва завжди залишалося місце для поміток.

Можна робити виписки в окремий зошит. Це зручно тим, що матеріал знаходиться в одному місці. Але при відборі матеріалу виникають труднощі щодо швидкого знаходження потрібного тексту, а також його потім важко компонувати про обробці матеріалу. Тому записи на окремих аркушах мають перевагу.

Велике значення має обробка записів у міру їх накопичення. За систему зберігання записів можна взяти початковий план досліджень.

Потім весь матеріал треба систематизувати, тобто розмістити відповідно до плану, вилучити зайве (повтори, матеріали, що перетинаються, і та ін.). Подальша обробка матеріалу повинна дати відповідь на питання щодо повноти зібраної інформації, чи досить її для роботи.

Як знайти потрібну літературу? В бібліотеках є бібліографічний відділ з різноманітними каталогами. Необхідно звернутися по допомогу до бібліографа, який допоможе підібрати літературні джерела: як книги, так і періодичні видання.

Вивчивши літературне джерело, відразу зробіть його повний бібліографічний опис. Ніколи не покладайтеся на пам'ять – одразу занотуйте на картках необхідний матеріал.

Треба добирати не будь-які, а тільки наукові факти. Наукові факти мають такі властивості як новизна, точність, об'єктивність, достовірність.

Новизна наукового факту свідчить про принципово новий, невідомий досі предмет, явище або процес.

Точність наукового факту визначається об'єктивними методами і характеризує сукупність найсуттєвіших прикмет предметів, явищ, подій, їх кількісних та якісних визначень.

При доборі фактів необхідно бути науково об'єктивним. Достовірність наукових фактів значною мірою залежить від достовірності першоджерел, від їх цільового призначення і характеру їх інформації. Офіційне видання, опубліковане від імені державних або громадських організацій, установ і відомств, містить матеріали, точність яких не викликає сумнівів.

Самостійне значення має інформаційна стаття. Така стаття оперативна і актуальна, вона містить стислий, конкретний виклад певних фактів, повідомлення про якусь подію, явище.

До фактів із літературних джерел треба підходити критично. Не можна забувати, що життя постійно йде вперед, розвиваються наука, техніка й культура. Те, що вважалося абсолютно точним учора, сьогодні може виявитися неточним, а часом і неправильним.

Підбір нормативно-правового матеріалу має охоплювати акти законодавчого та підзаконного характеру та інші джерела, зокрема, міжнародно-правові акти.

Рекомендується використовувати матеріали, що публікуються у відповідних розділах таких видань, як журнали: Агроекологічний журнал, Вісник НАН України, Мікробіологічний журнал, Агроекологія і біотехнологія, Вісник аграрної науки, Екологія, Агрохімія, Сільськогосподарська біологія, Ґрунтознавство, Довкілля та здоров'я, Науковий вісник природничих серій; Збірки доповідей науково-практичних конференцій.

В роботі обов'язково мають бути використані наукові праці останніх 2-5 років видання. Більш ранні роботи також можуть використовуватися в історичному, порівняльному плані, або якщо вони містять положення, що є істотними для розкриття даної теми курсової роботи.

Необхідно також знати, як здійснювати пошук інтернет-джерел та користуватися інформацією, отриманою з цих джерел. Необхідно розуміти, що в сучасному інтернет-просторі є відповідь практично на будь-яке питання за вкрай рідкісними винятками. У той же час, важливо чітко уявляти, яку саме інформацію необхідно зібрати.

Пошук інформації в Інтернеті здійснюється через спеціальні сайти-пошукачі, найбільш популярним з яких є Google, який може знаходити інформацію на 117 мовах.

При пошуку інформації на будь-якому пошуковикі слід вводити максимально конкретні ключові слова необхідного запиту. Якщо ж інформація

про предмет дослідження не знаходиться легко, слід підібрати синоніми для ключових слів.

Але при запозиченні текстів, ідей, думок з Інтернету необхідно дотримуватися ряду правил.

- 1) Не запозичувати з Інтернету готові роботи.
- 2) На тексти, взяті з Інтернету, необхідно робити виноски (посилання).
- 3) Якщо ви запозичуєте з Інтернету текст, який існує і в друкованому вигляді, то посилання рекомендується робити саме на друкований варіант роботи як на першоджерело.

При запозиченні матеріалів з Інтернету не завжди можливо встановити автора тексту або зображення. У цьому випадку краще гранично уважно поставитися до досліджуваному тексту, оскільки велика ймовірність зустріти в ньому граматичні та стилістичні похибки, неточності і навіть відверті наукові помилки.

Таким чином, інтернет-ресурси при правильному їх оформленні в роботі можуть стати найціннішим джерелом матеріалу для написання курсової роботи.

Таким чином, вивчення літератури – дуже важлива та відповідальна справа.

Вона складається з наступних етапів:

1. Пошук необхідних літературних джерел.
2. Загальне ознайомлення зі змістом книги, статті та їх вибіркоче читання.
3. Уважний розгляд необхідних питань, глав, розділів.
4. Виписування висновків авторів, окремих цитат, цифрових даних.
5. Конспектування тексту.

Треба пам'ятати також про авторське право та академічну доброчесність. Виконання цих вимог – це прояв громадянської компетентності та відповідальності громадянина інформаційного суспільства.

4. Загальні вимоги до структури курсової роботи

Курсова робота повинна повністю розкривати тему, бути чітко та логічно побудована, без зайвого матеріалу, який має другорядне значення, має включати точні формулювання, достовірні наукові факти, містити коректні та обґрунтовані висновки.

Загальний обсяг роботи має складати не менше 30-35 сторінок. Також подається графічна документація (мультимедійна презентація). Перевищення

обсягу роботи є свідченням невміння ретельно вибирати необхідні матеріали і стисло їх викласти.

Курсова робота з дисципліни «Загальна екологія» повинна містити такі структурні елементи:

- Титульна сторінка (зразок оформлення див. у додатку А)
- Зміст
- Вступ (1 - 2 с)
- Основна частина, яка складається 3-4 розділів (20 – 30 с)
- Висновки (1-2 с)
- Перелік посилань (1–2 с.)
- Додатки (за необхідністю).
- Мультимедійна презентація (до 10 слайдів).

Робота виконується українською мовою, у науковому стилі. Не слід використовувати публіцистичних чи побутових термінів, спрощених чи не прийнятих у науці висловів.

Слід також уникати в роботі зарозумілих висловів, викладати свої думки чітко, якісно, логічно, поступово, не припускаючись повторів і помилок, уважно стежити за тим, щоб у роботі не було суперечностей між окремими її положеннями.

Екологічні та інші терміни і категорії мають бути застосовані коректно, відповідно до їх нормативного чи іншого загальноприйнятого значення.

Власна позиція автора у кожному випадку має бути належно аргументована.

5. Основні вимоги до змісту окремих розділів курсової роботи

5.1 Титульний аркуш

Титульний аркуш є першою сторінкою курсової роботи, яка не нумерується, але враховується до об'єму пояснювальної записки. Згідно з діючим стандартом на текстову конструкторську документацію титульний аркуш виконується за встановленим зразком (приклад наведено у додатку 1).

На титульному аркуші до курсової роботи подаються: тема курсової роботи; прізвище здобувача вищої освіти із зазначенням спеціальності 101 «Екологія», керівника та членів комісії. Перераховуються науковий ступінь та наукове звання керівника. Підписи студента, керівника та членів комісії обов'язкові.

Після захисту курсової роботи на титульному аркуші керівником виставляється оцінка за національною шкалою, кількість балів та оцінка по ECTS.

5.2 Вступ

У вступі розкривається актуальність та важливість теми. Формулюється основна ідея курсової роботи, визначається мета та основні завдання, які необхідно розв'язати. Обґрунтовується правомірність структури роботи, вказуються методи дослідження. Також необхідно відзначити дискусійні та невіршені питання теми. В цьому розділі студент повинен показати вміння розглядати курсову роботу з точки зору її актуальності та загального значення.

Актуальність теми подається у вигляді критичного аналізу та напрямів розв'язання проблеми, обґрунтування необхідності досліджень.

Мета та завдання роботи повинні бути чітко сформульованими та відображати тематику дослідження. Мета досліджень формується відповідно до теми курсової роботи

Об'єкт дослідження курсової роботи – це процес або явище, що створюють проблемну ситуацію і обрані для вивчення. Предметом дослідження курсової роботи є закономірності функціонування та розвитку об'єкта, різноманітні його якості властивості, тощо. Предмет дослідження – це конкретна задача в рамках досліджуваного процесу або явища. Об'єкт і предмет як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове.

При описі методів дослідження важливо не тільки перерахувати методи, але й вказати, для чого який конкретно використовувався у курсовій роботі.

Отже, у вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, ступінь її вивчення, визначаються питання, які вимагають вирішення. Вказуються також мета завдання і об'єкт, предмет і методологічна основа дослідження, характеризуються джерела одержання інформації

Обсяг вступу невеликий – 1 – 2 с.

5.3 Основна частина

Основна частина курсової роботи передбачає глибоке й всебічне розкриття самого предмета дослідження. Вона висвітлюється згідно із затвердженим планом, а її зміст залежить від теми дослідження. В основній частині розкривається тема роботи, ті завдання які ставить перед собою студент. По суті, це безпосередня робота студента над курсовою роботою. Студент повинен показати вміння логічно мислити, порівнювати, виділяти головне, аналізувати та систематизувати.

У першому розділі бажано розкрити теоретичні, методологічні та історичні положення з обраної теми дослідження; критично розглянути й проаналізувати різні точки зору; висловити своє ставлення до дискусійних

питань, дати характеристику об'єкту дослідження; підійти до постановки основних проблемних питань.

Наступні розділи передбачають глибокий аналіз конкретних фактичних матеріалів, обґрунтування позитивних і негативних екологічних явищ.

5.4 Висновки

Висновки повинні носити конкретний характер, бути структурованими і узагальнювати результати виконаних досліджень. У курсовій роботі висновки можна писати по-різному. Тому характер їх потрібно завжди погоджувати з науковим керівником. Висновки складаються дуже стисло і виразно.

В них також можна подати порівняння одержаних результатів з літературними даними.

Якщо у досліді вивчалось якесь одне питання, у висновках доцільно робити лише один абзац більшого чи меншого розміру. Якщо ж вивчалось кілька питань, висновки записуються окремими абзацами. У всіх випадках висновки узагальнюють найголовніші результати виконаної роботи.

У висновках слід уникати простої констатації фактів без результатів аналізу і конкретних пропозицій. До складання висновків необхідно віднестись серйозно та відповідально, адже саме по них судять про практичну та теоретичну цінність роботи.

6. Вимоги до оформлення курсової роботи

6.1 Оформлення тексту курсової роботи

1) Курсова робота виконується на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (297х210 мм).

2) Розміри поля: верхнє – 2.5 см, нижнє – 2.5 см, лівє – 2.5 см, правє – 1.0 см.

3) Текст виконують з використанням текстового процесора Word. Використовують шрифт Times New Roman, 14 кегль, через 1,5 інтервали. Текст вирівнюють по ширині.

4) Сторінки нумерують арабськими цифрами, додержуючись наскрізної нумерації впродовж усього тексту роботи. Номер сторінки проставляють у правому верхньому кутку сторінки без крапки. Титульну сторінку включають до загальної нумерації, але номер сторінки не проставляють.

5) Текст роботи ділять на розділи та підрозділи, які нумерують арабськими цифрами: розділи – арабська цифра без крапки. Напр., 1,2,3.

Назва підрозділу складається з номера розділу та порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера підрозділу крапку не ставлять. Напр., 1.1, 1.2, 1.3.

6) Розділи та підрозділи повинні мати заголовки:

- заголовки розділів розташовують посередині рядка і пишуть великими літерами без крапки в кінці, не підкреслюючи.

- заголовки підрозділів починають з абзацного відступу і пишуть маленькими літерами без крапки в кінці, не підкреслюючи.

7) Відстань між заголовком та подальшим або попереднім текстом повинна бути два рядки.

8) Кожний розділ починається на новій сторінці. Не можна розміщувати назву розділу, підрозділу в нижній частині сторінки, якщо після неї розміщено тільки один рядок тексту.

9) Додатки оформляють як продовження курсової роботи після списку літератури. Кожний додаток слід починати з нової сторінки, у правому верхньому кутку зазначати слово "Додаток". Якщо в роботі більше одного додатку, їх нумерують послідовно арабськими цифрами (без знака "№").

Кожен додаток повинен мати заголовок.

Ілюстрації, таблиці, формули нумерують в межах кожного додатка, вказуючи його позначення: «Рисунок А.1. Найменування»; «Таблиця А.1. Найменування» тощо.

6.2 Виклад тексту курсової роботи

1) Посилання на літературні джерела розміщують в квадратних дужках, доповнюючи номером сторінки. Напр., «... в роботі [7, с. 15]...». Цифра в квадратних дужках – це номер літературного джерела в списку використаних літературних джерел. Якщо робиться посилання на кілька джерел, то вони оформлюються так: «... в роботах [7, 10, 12]...»

2) При посиланні на таблиці, формули, рівняння, додатки слід писати: «... у таблиці 2.1...», «...на рисунку 1.1...», «...у рівнянні 2.3...», «...у додатку А...».

3) Якщо використовуються скорочені назви, слова, то при першому згадування їх в тексті вони пишуться спочатку повністю, а у дужках наводиться скорочений варіант. Напр., «... провели дослідження фотосинтетичної активності (ФА)...». При наступних згадуваннях записується скорочений варіант назви.

4) Математичні знаки («=», «+», «-», «%», «>», «<») використовуються лише у формулах та рівняннях.

6.3 Оформлення таблиць

1) Таблиця розташовується безпосередньо після тексту, де вона згадується вперше. На всі таблиці повинні бути посилання в тексті.

2) Таблиці нумерують арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу. Номер таблиці складається з номера розділу, в якому вона розміщена та номера таблиці. Напр., таблиця 3.2 – це друга таблиця третього розділу.

3) Ширина таблиці повинна співпадати з шириною тексту.

4) Якщо таблиця широка, то її можна розмістити вздовж довгого боку аркуша, але так, щоб для її читання текст необхідно було повернути за годинниковою стрілкою.

5) Якщо таблиця не вміщується на одному боці аркуша, то її можна перенести на наступний аркуш. Тоді нумерують графі, на наступному аркуші пишуть «Продовження таблиці» і переносять пронумеровані графі.

6) Назва таблиць вміщується над таблицею і оформлюється так:

Таблиця 6.1 – Накопичення ДДТ у трофічному ланцюгу водної екосистеми

Назва організмів	Концентрація ДДТ, г/кг біомаси
Водяні рослини	0,04
Риби – фітофаги	10
Риби – зоофаги	50
Птахи	75

6.4 Оформлення ілюстрацій

1) Ілюстрації (рисунок, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) розміщують безпосередньо біля тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. На всі ілюстрації повинні бути посилання в тексті пояснювальної записки.

2) Номер ілюстрації складається з номеру розділу, в якому вона розміщена та номеру ілюстрації, відокремлених крапкою. Напр., рисунок 2.1 – це перший рисунок другого розділу. Назва ілюстрації розміщується під нею.

3) Між назвою рисунка і текстом повинен бути пробіл в один рядок.

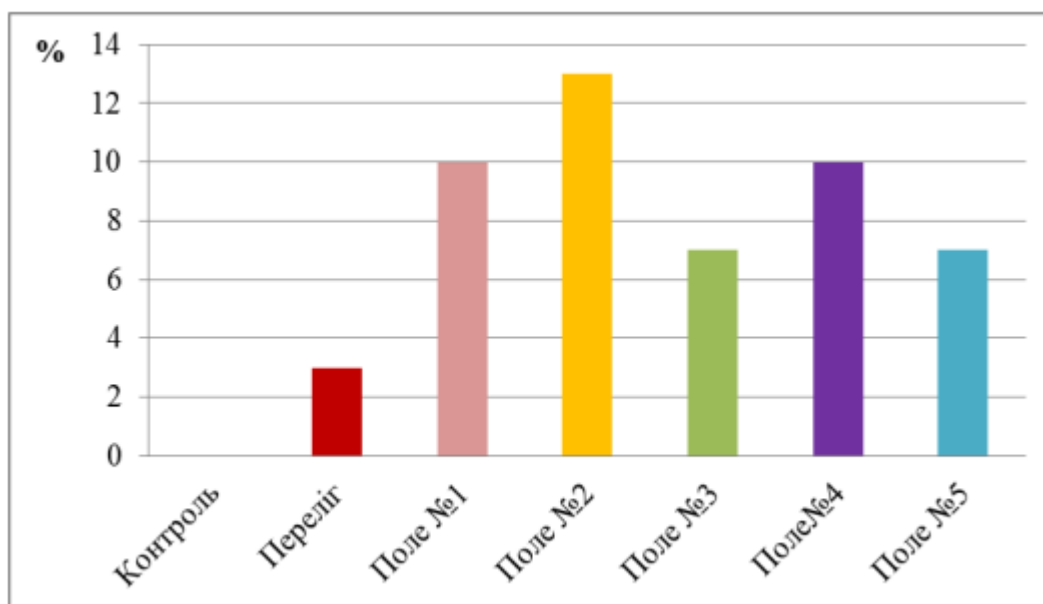

Рисунок 1.1 - Фітотоксичність ґрунтового середовища агрофітоценозу польової сівозміни

6.5 Оформлення розрахунків

1. Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, в якому вони вперше згадуються, посередині сторінки.

2. Вище і нижче кожної формули або рівняння має бути залишено не менше одного вільного рядка.

3. Формули та рівняння нумеруються арабськими цифрами в межах одного розділу. Номер формули або рівняння складається з номеру розділу, в якому вони розміщені та номеру формули відокремлених крапкою.

Напр., формула 1.4 – це четверта формула в межах першого розділу.

4. Приклад оформлення формул:

Детальні розрахунки забруднення атмосфери можуть бути проведені, якщо виконуються наступні умови:

$$\sum C m_i / MAC_i \leq \varepsilon \quad (1.2)$$

де $\sum C m_i$ – сума максимальних концентрацій i -ї речовини з усіх джерел даного підприємства, mg/m^3 ; MAC – максимальна разова гранично допустима концентрація i -ї речовини, mg/m^3 ; ε – коефіцієнт доцільності розрахунку, що дорівнює 0,1 при прийнятому значенні.

6.6 Оформлення бібліографічного опису у списку джерел

Список використаних джерел вміщує перелік нормативно-правових актів та наукових літературних джерел, що були використані при підготовці та написанні роботи.

Посилання на джерела подаються у вигляді посилань на поданий в кінці роботи список використаних джерел; у квадратних дужках вказується номер джерела за списком та номери сторінок в ньому, на яких викладено відповідні дані (думки тощо); дужки проставляються безпосередньо за текстом, якого стосується посилання.

Наприклад: "деякі автори вважають, що ... викладається зміст думки [16, с.125-128 ; 43, с. 35-37]"; числа "16" та "43" - в даному прикладі - це номери, під якими розміщені зазначені роботи у спискові використаних джерел.

В посиланнях на наукові статті, що опубліковані у збірниках наукових праць, періодичних виданнях тощо обов'язково зазначається прізвище автора та назва праці, назва видання, рік, номер випуску, сторінки, на яких розміщено дану працю.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у курсовій роботі з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 наведено у Додатку Б.

Список використаних джерел формується у такій послідовності:

1. Законодавчі акти України:
  - 1) Конституція України;
  - 2) Кодекси;
  - 3) Закони України.
2. Підзаконні нормативно-правові акти:
  - 1) Постанови Верховної Ради України;
  - 2) Укази Президента України;
  - 3) Постанови Кабінету Міністрів України;
  - 4) Нормативні акти міністерств та відомств.
3. Міжнародно-правові акти.
4. Наукова та інша екологічна література (в алфавітному порядку за прізвищами авторів або назвами монографій, брошур тощо).
5. Іноземні джерела (англомовні, німецькомовні тощо, окрім російської).

7. захист курсової роботи

Заключним етапом є захист курсової роботи.

Захист відбувається згідно встановлених деканатом строків до початку сесії у присутності комісії, яка призначається завідуючим кафедрою.

Проміжні результати курсової роботи можна також доповісти на студентській науковій конференції, на Днях студентської науки.

Для доповіді студенту дається не більше 10 хвилин. Тому конспект доповіді має включати тільки саму суть дослідження, теоретичне і практичне значення нового наукового результату. В доповіді не слід звертати багато уваги на історію питання, детально аналізувати літературні джерела. Все це потрібно висвітлити стисло, але виразно, щоб усім присутнім стало зрозумілим, як студент уявляє собі стан роботи з методики даного питання (Додаток В).

Основну ж увагу в доповіді потрібно звернути на власні експериментальні дані. Важливо показати, наскільки схожі результати автора з літературними даними. Якщо ж є розбіжність, її слід з'ясувати.

При складанні доповіді слід звернути особливу увагу на якість викладання одержаних результатів. Мова доповідача повинна бути виразною, граматично правильною, впевненою. Лише ці якості зроблять доповідь суворо науковою, добре аргументованою.

Підготовка студента-доповідача до виступу на наукових зібраннях потребує також обов'язкового врахування і таких питань, як вибір одягу, прийняття пози при виступі з доповіддю, а також жестів, манер та інших форм поведінки. Все це має неабияке значення, тому що врахування всіх цих особливостей сприятиме кращому викладу матеріалу доповідачем.

Елегантність, акуратність, підтягнутість і зібраність сприяють приємному враженню слухачів і приваблюють їх до себе. Усі ці поради слід використати і при захисті курсових робіт.

Протягом доповіді доповідач може бути весь час на трибуні і лише за допомогою указки звертати увагу присутніх на ті чи інші об'єкти, зображення на плакатах, рисунках або на екрані. В окремих випадках доповідач може зійти з трибуни для того, щоб написати на дошці окремі формули або пояснити певні особливості експонату. Зовсім недопустимо ходіння біля стола президії по аудиторії, вести себе некоректно. Слід також слідкувати за жестами. Не дивлячись на те, що вони додають впевненості оратору, ними потрібно користуватися обережно.

Доповідачу потрібно проявити виняткову скромність в оцінці своїх наукових результатів. Якою ж гострою, а інколи і різкою критикою не відзначалися б виступи рецензентів або опонентів, доповідач зобов'язаний під час захисту вести себе коректно по відношенню до всіх, хто виступає або задає питання. Дискусію потрібно вести на науковій основі. Тільки таким чином можливо буде з'ясувати суть роботи.

Дуже важливою є підготовка ілюстративного матеріалу для доповіді. Студентові слід добре продумати, які ілюстративні засоби (/креслення, рисунки, фотографії, слайди і та ін.) можуть сприяти якості доповіді. Які саме таблиці і малюнки слід демонструвати під час захисту, допоможе вибрати науковий керівник.

Доповідь можна читати з написаного тексту, однак краще розповідати, це дасть можливість оцінити, наскільки ґрунтовно доповідач опанував матеріал.

Після доповіді студенту задають питання всі присутні. Як правило, запитання можуть бути і не пов'язані з темою роботи студента.

Після публічного захисту курсової роботи студент отримує остаточну оцінку по 100-бальній системі, яка заноситься у екзаменаційну відомість та залікову книжку студента.

На оцінку за курсову роботу впливають: якість виконання курсової роботи, компетентність та загальна ерудиція під час відповідей на запитання під час захисту.

8. Критерії оцінювання курсової роботи

Курсова робота оцінюється на підставі критеріїв оцінювання виконаної та захищеної курсової роботи з даної дисципліни, у 100-бальній системі за шкалою ECTS та за національною шкалою оцінювання.

За набраною сумою балів здобувач вищої освіти отримує оцінку «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно» (табл. 8.1).

Таблиця 8.1 – Шкала та критерії оцінювання курсової роботи

За 100 бальною шкалою	За національною шкалою	Критерії оцінювання
90-100	Відмінно	Курсова робота виконана відповідно до затвердженого плану і графіку. Повністю розкриває зміст теми та відповідає вимогам щодо оформлення. Рекомендації обґрунтовані та мають значущість. На захисті здобувач вищої освіти показав повне розуміння досліджуваних проблем та дав правильні змістовні відповіді на питання.

82-89	Добре	Курсова робота виконана відповідно до затвердженого плану і графіку. Повністю розкриває зміст теми та відповідає вимогам щодо оформлення. Рекомендації обґрунтовані та мають значущість. На захисті здобувач вищої освіти показав повне розуміння досліджуваних проблем та дав правильні змістовні відповіді на питання. У відповідях на питання мали місце незначні помилки та неточності.
74-81	Добре	Курсова робота виконана відповідно до затвердженого плану і графіку. Повністю розкриває зміст теми. В цілому відповідає вимогам щодо оформлення. У роботі надані рекомендації, але їх практичне значення недостатньо обґрунтоване. Під час захисту здобувач вищої освіти показав достатнє розуміння досліджуваних проблем однак у відповідях на питання допускав помилки та неточності.
64-73	Задовільно	Курсова робота виконана відповідно до затвердженого плану і графіку. В цілому розкрито зміст теми. Робота у значній мірі відповідає вимогам щодо оформлення. В роботі надані рекомендації, але вони недостатньо обґрунтовані. Під час захисту здобувач вищої освіти показав достатнє розуміння досліджуваних проблем однак у відповідях на питання допускав суттєві помилки.
60-63	Задовільно	Курсова робота виконана відповідно до затвердженого плану, однак з порушенням графіку. В цілому розкрито зміст теми. Робота у значній мірі відповідає вимогам щодо оформлення. У роботі надані рекомендації, але вони мають формальний характер та недостатньо обґрунтовані. Під час захисту здобувач вищої освіти показав достатнє

		розуміння досліджуваних проблем, однак у відповідях на питання допускав суттєві помилки. Мають місце незначні помилки в оформленні роботи.
36-59	Незадовільно	Курсова робота виконана зі значними помилками і свідчить про незнання більшої частини матеріалу. При цьому допущені суттєві помилки в таблицях та викладені змісту роботи, відсутня логіка і порушена послідовність у виконанні роботи. Висновки сформовані неправильно або відсутні. Робота виконана із значними відхиленнями від календарного графіку, при захисті здобувач вищої освіти демонструє незнання більшості матеріалу, викладеного у роботі та не вміє зробити підсумку роботи.
0-35	Незадовільно	Курсова робота не виконана та не здана викладачу.

Типові помилки в курсових роботах, які впливають на їх оцінку:

- зміст роботи не відповідає плану курсової роботи або не розкриває тему повністю чи її частини;
- зміст розділів (підрозділів) не віддзеркалює реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта дослідження;
- безсистемний виклад матеріалу, повторення одних і тих самих положень;
- логічні помилки, невміння виокремити головне;
- мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта та предмета дослідження;
- автор не виявив самостійності, робота є суцільною компіляцією;
- не зроблено глибокого і всебічного аналізу чинних нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 2-10 років) з теми дослідження;
- кількість використаних джерел є недостатньою для всебічного вивчення теми або переважно використано підручники, а не спеціальна наукова література;
- поверхнево висвітлені результати практики, невдало поєднано теорію з практикою;

- кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не узгоджено з поставленими завданнями або текстом роботи;
- у роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичений матеріал;
- бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено без дотримання вимог державних стандартів;
- наведено таблиці, діаграми, схеми, які не складені самостійно, а запозичені з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті;
- обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, робота виконана неохайно, з помилками;
- під час захисту курсової роботи студент виявляє невпевненість, не коментує наочну інформацію, не дає аргументовані відповіді на запитання.

Список посилань

Навчально-методичне забезпечення

1. Соломенко Л.І. Загальна екологія: підручник. Третє видання, випр. і доп. / Соломенко Л.І, Боголюбов В.М., Волох А.М. Херсон: Олді-плюс, 2020. 346 с.
2. Соломенко Л.І. Методичні рекомендації до проведення навчальної практики з дисципліни «Загальна екологія» / Л.І. Соломенко. Київ: НУБіПУ, 2021. 170 с.
3. Електронний курс дисципліни «Загальна екологія»: elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=1153
4. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/Natsdopovid-2021-n.pdf>
5. Ракоїд О.О., Клепко А.В., Бондарь В.І. Загальна екологія. Навчально-методичний посібник для студентів ОС Бакалавр за напрямом підготовки 193 Геодезія та землеустрій. К.: НУБіП. 2023. 133 с.
6. Маленко Я.В., Ворошилова Н.В., Кобрюшко О.О., Перерва В.В. Загальна екологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 231 с.
7. Кучерявий В.П. Загальна екологія: підручник для студентів закладів вищої освіти. Частина 1. / В.П. Кучерявий. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2023. 272 с.
8. Ecology 5th Edition/ by William D. Bowman, Sally D. Hacker. Sinauer Associates; Oxford University Press, New York, 2021.
9. Романко В.О. Основи екології. Конспект лекцій /В.О. Романко, А.Т. Дудинська. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2022. 90 с.
10. Основи екології: навч.-метод. посібник / О. М. Древаль, О. Г. Янчик. Харків : НТУ «ХП», 2017. 146 с.
11. Методичні рекомендації до лабораторних занять з дисципліни «Загальна екологія». / Укладачі: Гарбар Д.А., Гарбар О.В. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 72 с.
12. The Ecology Book. Big Ideas Simply Explained /Т, Juniper. 2019. 352 p.
13. Соломенко Л.І. Методичні рекомендації до написання та захисту курсових робіт з дисципліни „Загальна екологія”. К.: 2022. 35 с.
14. Riisgård: General ecology: Outline of contemporary ecology for university students. Bookboon.com, 2017. pp. 152 (2017).
15. Методичні рекомендації до виконання курсової роботи з дисципліни «Моніторинг довкілля» для здобувачів освітнього ступеню бакалавра

спеціальності 101 «Екологія» усіх форм навчання. / О.М. Хоменко, Л.Б. Ящук. – Черкаси: ЧДТУ, 2023.- 66 с.

16. Положення про екзамен та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Затверджено Вченою радою НУБіП України 26 квітня 2023 р. протокол № 10. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/polozh_ekzameni_zaliki_z_dopovnennyam_2023_na_sayt.pdf

17. ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення. – К: Мінекономрозвитку України.

Рекомендовані джерела інформації

1. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України: <http://www.menr.gov.ua>

2. WWF Footprint Calculator: <https://footprint.wwf.org.uk/#/>

3. ЕкоЗагроза (офіційний вебресурс і мобільний додаток Міндовкілля, завдяки якому можна дізнатись достовірну інформацію про стан повітря, води, ґрунту та інші дані): <https://ecozagroza.gov.ua/>

4. European Environment Agency: <http://www.eea.europa.eu/>

5. The United Nations Convention to Combat Desertification/ Knowledge Hub. <https://knowledge.unccd.int/>

6. Copernicus, the Earth observation component of the European Union's Space programme: <https://www.copernicus.eu/en>

7. Веб-сайт ГО «Екодія»: <https://ecoaction.org.ua/>

8. Інформаційний центр «Зелене досьє»: <https://www.dossier.org.ua/>

9. ЕкоСистема, національна онлайн-платформа, яка містить актуальну інформацію про стан довкілля: <https://eco.gov.ua/>

Зразок оформлення титульної сторінки

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ

Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри загальної екології,
радіобіології та БЖД

_____ Клепко А. В.

« ____ » _____ 202_ р.

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Загальна екологія»

на тему:

«Синекологічні наслідки впливу біотичних факторів на біотоп»

Виконав:

студент 3-го курсу

_____
(П.І.Б.)

Керівник роботи:

_____
(П.І.Б.)

МІСТО - рік

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у курсовій роботі з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 [17]

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги	
Один автор	<p>1. Андріяш В. Державна етнополітика України в умовах глобалізації. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.</p> <p>2. Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Алерта, 2012. 216 с.</p> <p>3. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.</p>
Два автори	<p>1. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с.</p> <p>2. Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с.</p> <p>3. Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.</p>
Три автори	<p>1. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження : монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 312 с.</p> <p>2. Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.</p> <p>3. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.</p> <p>4. Zhovinsky E.Ya., Kryuchenko N.O., Paparyha P.S. Geochemistry of Environmental Objects of the Carpathian Biosphere Reserve. Kyiv, 2013. 100 p.</p>

Чотири і більше авторів	<p>1. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.</p> <p>2. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.</p> <p>3. The mutual fund industry: Competition and investor welfare / R. G. Hubbard et. al. New York, NY : Columbia University Press, 2010. 256 p.</p>
Автор(и) та редактор(и)/упорядники	<p>1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.</p> <p>2. Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / ред. А. Х. Степанюк. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 624 с.</p> <p>3. Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків : Право, 2011. 656 с.</p>
Без автора	<p>1. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агєєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.</p> <p>2. Експлуатація і технічне обслуговування газорозподільчих станцій магістральних газопроводів / заг. ред. А. А. Руднік. Київ, 2003. 370 с.</p> <p>3. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Генеза, 2004. 736 с.</p>
Багатотомні видання	<p>1. Енциклопедія історії України : у 10 т. / ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с.</p> <p>2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінології. 424 с.</p>
Частина видання	
Книги	<p>1. Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.</p>

	<p>2. Коломоєць Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України</i> : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ, 2009. С. 195–197.</p> <p>3. Наумов М. С. Напрями впливу інтелектуалізації економіки на розвиток ринкових відносин в Україні. <i>Трансформаційні процеси в суспільстві в умовах інформаційної економіки</i> : монографія / В. П. Решетило, М. С. Наумов, Ю. В. Федотова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків, 2014. С. 213–241.</p>
<p>Тези доповідей, матеріали конференцій</p>	<p>1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i> : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136.</p> <p>2. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i> : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p> <p>3. Зінчук Т. О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу. <i>Органічне виробництво і продовольча безпека</i> : зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : Полісся, 2014. С. 103–108.</p> <p>4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i> : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53.</p>
<p>Статті із продовжуваних та періодичних видань</p>	<p>1. Кобильник В. Порівняльний метод як основа політологічного дослідження. <i>Збірник наукових праць «Політологічні студії»</i>. 2011. № 2. С. 54–65.</p> <p>2. Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького</i></p>

	<p>національного університету. <i>Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.</p> <p>3. Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.</p> <p>4. Dalton R.J. Comparative politics of the industrial democracies: from the Golden Age to island hopping. <i>Political Science</i>. 1991. № 2. P. 15–43.</p>
Інші видання	
Законодавчі та нормативні документи	<p>1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.</p> <p>2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.</p> <p>3. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543.</p> <p>4. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10.</p> <p>5. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 20. С. 136–141.</p> <p>6. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.</p>
Патенти	<p>1. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>

	<p>2. Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.</p>
Стандарти	<p>1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p> <p>3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
Електронні ресурси	<p>1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>2. Мар'їна О. Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі Бібліотечний вісник. 2016. № 4. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_4_4 (дата звернення: 26.09.2017).</p> <p>3. Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового ігілізму в Україні. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 20–27. – URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>4. Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua/ (дата звернення: 12.10.2017).</p>
Автореферати дисертацій	<p>1. Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 20 с.</p>

	<p>2. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 Харків, 2010. 36 с.</p> <p>3. Старовойт С. В. Видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918–1933 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 20 с.</p>
Дисертації	<p>1. Євдоченко О.О. Європейське бізнес-середовище в розвитку міжнародної економічної діяльності : дис... канд. екон. наук : 08.05.01 / Київський національний економічний ун-т. Київ, 2005. 235 с.</p> <p>2. Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с.</p> <p>3. Bryant B. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures: Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.</p>

Загальні поради щодо підготовки презентації до захисту курсової роботи

Презентація курсової роботи – обов'язкова складова її захисту. Вона являє собою електронний або друкований файл, який містить візуальний матеріал, що супроводжує виступ доповідача.

З одного боку за допомогою презентації студент представляє комісії основні тези проєкту. З іншої сторони, використовує її як «легальну шпаргалку», адже інформація, що міститься на слайдах, допомагає не розгубитися, та нагадує важливі дати, цифри й визначення.

Навчитися готуватися до захисту курсової роботи – важливий процес для студента. Ваша презентація повинна бути якісною та професійною, щоб ефективно донести вашу інформацію до аудиторії.

У завершеному вигляді презентація має містити стислий виклад найголовніших етапів курсової роботи (тема, мета, інструменти, висновки) та ілюстративний ряд.

Візуальні елементи презентації:

Таблиці

Схеми

Діаграми

Карти

Фотографії

Малюнки

Порівняльні факти

Інфографіка

Як правило, скомпонувати різні графічні матеріали можна у візуальному редакторі (Power Point).

Оформлення презентації курсового проєкту, перш за все має відповідати рекомендаціям навчального закладу. Як правило, вони представлені у спеціальних методичних вказівках. Однак, якщо чітких вимог не вказано, необхідно дотримуватись загально прийнятих стандартів.

Правила оформлення презентації до курсової роботи:

Лаконічний виклад тексту у вигляді списків, правил, схем.

Основний акцент на ілюстрації.

Рекомендована кількість слайдів: від 7 до 10.

Відсутність будь-яких помилок.

Єдиний діловий стиль графічного оформлення.

Оптимальний час виступу: 7-10 хвилин.

Професійна презентація курсової роботи має містити такі основні пункти:

Назва роботи.

Мета, актуальність та предмет дослідження.

Розгляд інструментів, що були використані (методика дослідження).

Огляд процесу дослідження.

Оцінка проміжних результатів.

Висновки.

Подяка за увагу.

Відомо, що працюючи над створенням презентації, студенти часто припускаються помилок. Орфографічні, граматичні, математичні та інші неточності дозволяють комісії суттєво знизити загальну оцінку. Саме тому дуже важливо уважно перевірити інформацію на наявність помилок та невідповідностей.

Візуальне оформлення презентації – важливий елемент захисту. Бажаючи зробити унікальний дизайн, деякі студенти впадають в крайнощі, використовуючи не доцільні стилістичні рішення. Яскраві кольори та фони, складні шрифти та ілюстрації лише ускладнюють сприйняття інформації. Саме тому, в процесі оформлення слайдів важливо дотримуватися принципів лаконічного ділового дизайну – найкраще робити слайди з текстом, викладеним шрифтом чорного чи темного кольору на білому фоні.

Плануючи виступ, необхідно заздалегідь поцікавитись в якому форматі має бути файл презентації та на якому обладнанні вона буде транслюватися. Готову презентацію потрібно скопіювати на флешку, та, про всяк випадок, зберегти на будь-якому електронному ресурсі. Також, якщо це необхідно, треба надрукувати декілька екземплярів презентації на кольоровому принтері, скріпити їх, та надати готові примірники екзаменаційній комісії.

Отже, професійна графічна презентація у поєднанні з впевненою доповіддю може стати запорукою високої оцінки курсової роботи. Для цього необхідно максимально лаконічно та структуровано подати інформацію на слайдах, зазначаючи лише ключові факти та ілюстрації. За можливості до презентації потрібно додати унікальні авторські фото чи графічний матеріал, здійснені в процесі дослідження.

При цьому варто зазначити актуальність теми та результат роботи, зробити висновки та подякувати присутнім за увагу.